

Bračno pravo u Jugoslavenskom konkordatu.

De iure matrimoniali in concordato Jugoslavico.

Dr Fr. Herman.

Summarium: Declaratur notio et natura concordatorum et exhibentur res, de quibus in concordatis stipulatur. Exposita deinde doctrina catholica de matrimonio christiano in relatione eiusdem ad potestatem ecclesiasticam et civilem, relatio fit de iure matrimoniali in ceteris concordatis ac in specie de stipulationibus concordataris in concordato Jugoslavico. In fine disputatur de necessariis pro applicatione juris concordatarii circa matrimonium in Jugoslavia et exhibetur in quonam statu quaestio de concordato nunc invenitur.

1) Pojam i priroda konkordata.

Konkordat je latinska riječ i znači po svom postanku (etimologiji) s p o r a z u m. Počam od 12 vijeka označuje se tim izrazom sporazum između sv. Stolice u Rimu kao predstavnice rimokatoličke Crkve i između nosioca najviše državne vlasti u određenoj državi u pitanjima koja jednako interesuju Crkvu i državu. Ovakav sporazum sklapa se (počam od 15 stoljeća ovamo)¹ u pravilu u obliku svečanog međunarodnog u g o v o r a (konvencije), koji se onda prihvati i proglasi na način, kojim se prihvaćaju i proglašuju i drugi crkveni i državni zakoni. Tim je konkordat ujedno i d r ž a v n i z a k o n, kojim su u državnom pravnom području uređeni crkveno-politički odnosi i pravni položaj Katoličke Crkve u toj (konkordat-skoj) državi.² Ovakovu široku i općenitu definiciju konkordata, pri kojoj se polazi od etimološkog značenja riječi, saglasno prihvaćaju svi autori i nauka, no kada je riječ o tom, da se odredi specifični pojam i analizuje pravna priroda konkordata, onda stojimo pred spornim pitanjem, o kojemu je u ogromnoj staroj i novoj literaturi³

¹ Vd. Concordato di Vienna, 17 febr. 1448 u Mercati, Raccolta di concordati, Roma, 1919 pag. 177.

² W e r n z (Jus decr. I, nr. 165) definira konkordat: »Conventio inter Ecclesiam et societatem civilem ad mutuas relationes ordinandas, circa materias, quae utriusque societatis interest, publico et solemnino pacto inita.«

³ Vd. literaturu u D' A v a c k, La natura giuridica dei concordati nel jus publicum ecclesiasticum, Firenze, 1936.

vođena velika rasprava i beskonačna polemika. O tom dakako ovde ne možemo opširnije govoriti, nego se moramo zadovoljiti time, da opetujemo ono, što je prihvaćeno od naše Katoličke sekcije na tz. Vjerskoj anketi u Beogradu (1921):⁴

»Katolička je crkva vjerska zajednica s posebnom svrhom, koja se bitno razlikuje od svrhe države. Crkva se naime skrbi za duhovno-svrhunaravno dobro ljudi, dok je zadaća države, da se brine za vremenito blagostanje svojih državljana.

Kad je crkva prvi put stupila u svijet, pojavila se odmah kao pravna organizacija, namjenjena svim ljudima, svim narodima, svim državama i time je pored prava državnoga nastalo i pravo crkveno. Katolička je crkva na svojim pravnim temeljima gradila samostalno kroz stoljeća i dogradila sustav svoga prava davno prije, nego što se je porodila i razvila ideja suverene države.

Suglasno sa svojim pravnim sustavom istupala je katolička Crkva uvijek a istupa i danas kao jedna jedinstvena cjelina, koja je kao takova priznata u međunarodnom životu, a ovu cjelinu pretstavlja sv. Otac papa u Rimu kao vrhovna njena glava.

Prema tomu nije katolička crkva obično udruženje u državi niti obična javno-pravna korporacija, a nije ni kao druga udruženja u svom postanku, uredbi i upravi od države ovisna.

Budući da gore spomenuti dvojaki pravni red postoji i danas, to imademo i dvojaku pravnu kompetenciju.

Kako povijest uči, postoji već od davnine spor između crkvene i državne vlasti o granicama kompetencije. Za rješenje toga spora praktički je jedini i za obje vlasti najbolji izlaz međusobni sporazum. Oblik, u kojemu se ovaj sporazum izražava, jesu ugovori, koji se sklapaju između najviše crkvene i najviše državne vlasti, a obično nazivlju se konkordati.«⁵

2) Predmeti konkordata.

Predmetom sporazumjevanja Crkve i države u konkordatima jesu u prvom redu sva ona pitanja, glede kojih u dotičnoj državi u stvari postoji spor o granicama nadležnosti crkvene i državne vlasti po tim pitanjima. Nadalje ona pitanja, za koja prijete opasnost, da bi prijepori mogli nastati, te uopće sva ona pitanja, u kojima ugovorne strane smatraju potrebnim da se međusobni odnosi urede u obliku konkordata. Razumije se, da se u jednom konkordatu ne moraju riješiti sva sporna pitanja koja stvarno postoje i urediti svi međusobni odnosi između Crkve i dotične države.

⁴ Vd. Kušej, Verska anketa u Beogradu, Ljubljana 1922, str. 15.

⁵ Kodeks Kan. Prava naziva konkordate: 1. »initas cum variis Nationibus conventiones« (kan. 3), 2. »pacta conventa cum variis Nationibus« (kan. 255), 3. »concordata« (kan. 1471).

Predmetom konkordata redovno su i takova pitanja, po kojima prema načelnom stajalištu i vjerskoj nauci Crkve nadležnost nesumnjivo pripada Crkvi (tz. *res spirituales et spiritualibus adnexae*).

Crkva pristupa u takovim pitanjima sporazumjevanju i odstupa od svojega prava radi viših duhovnih interesa, napose da se uzdrži vjerski mir i javni poredak.⁶ U takovim slučajevima Crkva u konkordatima pristaje na to, da država izvršuje stanovita prava, koja nesporno spadaju u nadležnost Crkve u neku ruku delegovana od Crkve. Država izvršuje takova konkordatom od Crkve priznata joj prava doduše samosvojno, u svoje ime i na svoju odgovornost, ali — kako se izražavaju kanoniste — »*virtute commissionis tantum seu delegationis jurisdictionis*«. ⁷

To naročito važi za bračno pravo u pogledu kršćana uopće a katolika napose, koje po načelima i vjerskoj nauci Crkve spada u isključivu nadležnost Crkve s obzirom na sakramentalni značaj kršćanskoga braka.

3) Kršćanski brak u odnosu prema Crkvi i državi po nauci Crkve.

Načela Katoličke Crkve po tom pitanju, koja su došla do izražaja i u Crkvenom zakoniku (Kodeksu Kanonskog Prava) mogu se svesti na ove tačke:

1. Brak je po prirodi svojoj stvar sveta i vjerska, te je zato u izravnom snošaju sa svrhom Crkve i samim tim i ukoliko je uredba naravnoga prava⁸ po sebi spada u područje crkvene vlasti.⁹

⁶ Vd. *Bargilliat*, *Praelectiones iuris can.*, I, nr. 157, pag. 131: »*Potestas Summi Pontificis non imminuitur ex obligatione suscepta in Concordatis, nam ibi non agitur de minoratione iurium potestatis ecclesiasticae, sed de exercitio iurium quod attentis circumstantiis restringitur. Videlicet Summus Pontifex, iustis de causis, nempe ut servetur pax et tranquillitas quae maxime est necessaria, sibi interdicat usum aliquorum mediorum, sine quo nihilominus administratio, seu bonum regimen spirituale, subsistere valeat, dispendium proinde est in non necessariis.*«

⁷ *Conte a Coronata*, *Jus publicum eccl.*, nr. 113 pag. 149: »*Distinctione praemissa inter ius et iuris exercitium firmiter tenendum est, iuribus Primatus Romanum Pontificem renuntiare non posse, posse vero renuntiare exercitio aliquorum iurium; nullo enim praeepto positivo iubetur R. Pontifex iura omnia per se ipse exercere, nec enim posset, cum unica sit persona. Et sicut potest eorundem iurium exercitio renuntiare et aliis illud committere, ita potest se huic renuntiationi aliquo saltem modo obligare.*« Vd. *D'Avack l. c.* pag. 51.

⁸ *Leo XIII*, ep. encycl. »*Arcanum*«, 10 febr. 1880: »*igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est ut regatur ac temperetur non Principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium.*«

⁹ Vd. *Dr. M. Belić*, *Pravna narav braka* (u *Bogosl. Smotri*, 1935, str. 255).

2. Brak između kršćana ima značaj Sakramenta¹⁰ i zbog toga je potpunoma i isključivo podvrgnut crkvenoj vlasti.¹¹

3. Brak je uredba božanskog prava naravnog i pozitivnog, zato Crkva ne može mijenjati bitnost braka, te dirati u ono, što važi za brak po božanskom pravu, ali na nju spada da autentično tumači odredbe, koje važe za brak po božanskom pravu.¹²

4. Isključivo u nadležnost Crkvene vlasti spada izdavanje propisa, kojima se ograničuje bračnoppravna lična sposobnost tj. isključivo Crkva ima vlast postavljati bračne smetnje: zapreke i zabrane.¹³ Isto tako spada isključivo na Crkvu pravo, da ustanovi da je nedostatan (bitno manjkav) pristanak na brak, koji bi inače po naravnom pravu bio dovoljan¹⁴ i samo ona može propisati oblik, u kojemu se mora pristanak na brak očitovati, da brak bude valjan (forma substantialis).¹⁵

5. Na Crkvu spada da prizna i određuje učinke braka za crkveno područje¹⁶ i da dopušta rastave bračnih drugova.¹⁷

6. Crkvi pripada sudačka i s njom u vezi kaznena (krivična) vlast¹⁸ u bračnim stvarima kršćana.¹⁹

¹⁰ Conc. Trident., sess. XXIV, de matrimonio, can. 1: »Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis, a Christo Domino institutum, a. s.

Pius IX, Syllabus errorum, prop. 65, 66, 73. — CJC, canon 1012.

¹¹ Leo XIII, ep. encycl. »Arcanum«: »At quia matrimonium inter Christianos semper est sacramentum et quoniam de sacramentis statuere et praecipere ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, plane absonum est, potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translata.« Vd. canon 1016.

¹² Vd. canon 1038, 1; Conc. Trid., sess. XXIV, can. 3; S. Off., instr. 3 sept. 1772.

¹³ Vd. canon 1038, § 2, 1039, 1040; Conc. Trid. sess. XXIV, can. 3, 4, 9; de ref. matr. c. 1, 6.

¹⁴ Vd. can. 1083, § 2 nr. 2, 1087 u vezi s can. 1139, § 1.

¹⁵ Conc. Trid. sess. XXIV, de ref. matrim. cap. 1. Can. 1094 sqq.

¹⁶ To su tz. kanonske posljedice braka (vd. Kanon 1112).

¹⁷ Conc. Trid. sess. XXIV, can. 8 vd. CJC can. 1128 sqq.

¹⁸ Conc. Trident. Sess. XXIV, can. 12. CJC can. 1960; 2319; 2353; 2356; 2375; 2388.

¹⁹ Prema tomu po nauci i stajalištu crkve spada na temelju božanskog prava u njezinu isključivu nadležnost: cjelokupno materijalno, procesualno i krivično bračno pravo u pogledu kršćanskoga sakramentalnoga braka. Ta ista vlast pripada Crkvi i u pogledu z a r u k a (sponsalia de futuro), jer su u nužnoj vezi s brakom (res spiritali adnexa). Vd. Pius IX, Syllab. nr. 74, Pius VI, const. »Auctorem fidei«, 28 aug. 1794, Pr. n. 58: »Propositio, quae statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praescripto omnino subiacere,

7. Nadležnost države ograničena je po nauci²⁰ i propisima²¹ Crkve isključivo na čisto građanske posljedice braka.²²

Naročito nije država nadležna da propisuje bračne smetnje (ni zapreke ni zabrane) niti može da valjanom kršćanskom braku uskrati onakove posljedice, koji su s prirodom braka u nužnoj vezi²³

quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae: — falsa etc. (Denzinger—Bannwart, Enchir. Symb., nr. 1558). CJC canon 1017.

²⁰ Leo XIII, ep. encycl. »Arcanum«, 10 febr. 1880: »Item non ipsa (Ecclesia) ignorat, neque diffitetur sacramentum matrimonii cum ad conservationem quoque et incrementum societatis humanae dirigatur, cognationem et necessitudinem habere cum rebus ipsis humanis, quae matrimonium quidem consequuntur, sed in genere civili versantur: de quibus rebus iure decernunt qui rei publicae praesunt.«

²¹ CJC can. 1016: »Baptizatorum matrimonium regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.«

²² Wernz-Vidal, Jus matrim., Romae, 1925, nr. 74: »Principes saeculares effectus mere civiles matrimonii christianorum multoque magis infidelium suis legibus partim ordinare partim constituere poenis quoque positivis adiectis ex potestate propria possunt, et consequenter de iisdem causis iudices competentes existunt. Praeterea non prohibentur, quominus eos effectus civiles, qui a valore et honestate matrimonii separari possunt, iustam ob causam denegent. Minime vero toleranda est illa theoria vel praxis, secundum quam matrimoniis christianis valide et licite iuxta leges divinas et canonicas initis, propter legem quandam civilem in hac re violatam etiam effectus civiles inseparabiliter cum valore et honestate matrimonii coniuncti sine ullo fundamento legitimo denegantur. Id valet potissimum de negatione legitimitatis uxoris et mariti, atque prolis natae ex matrimonio secundum ius canonicum licite et valide inito. Iam illa extensio ad effectus inseparabiles manifeste excluditur can. 1016, per particulam mere civiles.« Vd. Gasparri, Tract. can. de matrim., 1932², I, pag. 144, nr. 237.

²³ »Ovo stajalište Crkve — kaže Dr. M. Novak (Udžbenik crkv. prava kat. crkve, Zagreb, 1930, str. 270) — respektirala je kroz vrlo dugo vremena (do sredine 18 stoljeća) i država i pozivajući se na to, da je brak sakrament, upravo se odričala prava da taj odnos normira i da o njemu sudi, pa se ograničavala samo na to, da odredi obiteljskoppravne i imovinskopravne posljedice (t. zv. građanske posljedice) ženidbe.« Do potpunog i izričnog izražaja došlo je stajalište Crkve (možda posljednji puta) u Austrijskom konkordatu od god. 1855 u članu X, ali već u provedbi toga člana (u Zakonu za ženidbe katolika i u Naputku za duhovne sudove od g. 1856) uzakonjeno je načelo, da država može donositi bračne zabrane. Vd. napose §§ 69 i 70 austr. Naputka za duhovne sudove od god. 1856, zbog kojih navodno sv. Stolica nije nikada ovaj Naputak izrijekom odobrila. (Vd. Wernz-Vidal, l. c. nr. 60, nota 55).

ali državna vlast može u svojoj nadležnosti propisati, da se brak sklopljen prema kanonskom pravu mora upisati u državne knjige (matice, registar).²⁴

4) Bračno pravo u konkordatima.²⁵

U srednjovjekovnoj kršćanskoj državi uspjelo je Crkvi, da svoje stajalište u bračnom pravu zaista provede u život i da u stvari isključi nadležnost državne vlasti u bračnim stvarima vjernika izuzev građanske posljedice braka. Međutim se u istorijskom zbivanju razvila i ostvarila radikalna promjena u odnosu Crkve i države.²⁶ Država se je u pitanju braka emancipovala od Crkve i postepeno stvorila svoje samostalno građansko bračno pravo s ustanovom civilnog načina sklapanja (prvo fakultativno 1580 u Nizozemskoj, a obligatorno 1792 u Francuskoj). Taj je razvoj izvršen pod utjecajem protestantskih konfesija, koje su odricale braku značaj sakramenta i izrijeком priznale državnu nadležnost u bračnim stvarima,²⁷ kao i galikanskih regalista,²⁸ koji su postavili i branili

²⁴ Vd. Wernz-Vidal, l. c. nr. 75; Gasparri, l. c., I, pag. 145, nr. 239.

²⁵ U velikoj zbirci koju je sabrao i uredio svećenik Angelo Mercati (*Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Roma 1919) uvršteni su svi konkordati sklopljeni kroz devet vijekova (od 1098 do 1914) — svega preko 200 komada. Konkordati poslije 1914, i to: Letonski (1922), Bavarski (1925), Poljski (1925), Litavski (1927), Italijanski (1929), Rumunjski (1929), Pruski (1929), Njemački (s Rajhom 1933), Austrijski (1934) — oglaseni su u potpunom tekstu u službenom glasilu sv. Stolice (*Acta Apostolicae Sedis*) u odnosnim godištima. Konkordati od Austrijskog (1855) do Njemačkog (1933) izdani su i u prijevodu (ne najboljem) u našem jeziku (Dr. T., *Zbirka konkordata*, Beograd, 1934), a Austrijski od god. 1934 priopćen je u prijevodu (Dr. A. Ruspina) u Bogoslovskoj Smotri (Zagreb, 1934, str. 243).

Kako je konkordatska aktivnost za sadanjeg Pape Pija XI bila vrlo velika (s jugoslavenskim svega 10 konkordata), razumije se da je i novija literatura o konkordatima vrlo obimna. Vd. Gianini, *I concordati postbellici*, I. Milano 1928, II. Milano 1936; Perugini, *Concordata vigentia notis historicis et iuridicis declarata*, Romae 1934, i dr.

²⁶ Vd. Dr. Kosta Đurić, *Crkva i država*, Beograd 1923 (Biblioteka savremenih religiozno-moralnih pitanja, knjiga 6).

²⁷ Poznata je Luterova riječ, da je brak »ein gar eitel weltlich Ding«. Vd. Baranowski, *Luthers Lehre von der Ehe*, 1913.

²⁸ Vd. Joannes Launojus (Jean Launoy): *Regia in matrimonium potestas*, 1674. Njegovu nauku prihvatio je galikanizam, febronianizam i jozefinizam, te sinoda u Pistoji (1786). Vd. kard. Rauscher, *Die Ehe und das zweite Hauptstück des bürgerlichen Gesetzbuches*, Wien 1868, str. 31. Linneborn, *Eherecht*, Paderborn 1922, str. 31.

kasnije od Crkve osuđeno²⁰ razlikovanje između ugovora i sakramenta u kršćanskom braku.

Jak potstrek nalazio se je i u spisima mnogih istaknutih crkvenih naučnika,³⁰ koji su i poslije Tridentina odlučno zastupali krivo mišljenje, da vlast Crkve u bračnim stvarima kršćana nije isključiva i da je i država nadležna ne samo u pogledu građanskih posljedica nego i za postavljanje bračnih smetnja i u drugim bračnim stvarima.³¹ U tom je razvoju država postala a k o n f e s i o n a l n a stojeći izvan i iznad svake konfesije po načelu »slobode savjesti i vjere« i paritetna po načelu jednakopravnosti svih priznatih konfesija, koja su načela ušla i u Ustave skoro svih modernih država. Moderna država zato nužno i u skladu s njezinim akonfesionalnim stajalištem mora da sa svoje strane i u svojem pravnom području uredi bračne odnose građana bez obzira na vjerske momente i na vjersku nauku, jer je brak kao temelj obitelji besumnje od kapitalne važnosti za državni život. No državno bračno zakonodavstvo baš radi i u ime načela slobode savjesti moralo bi imati značaj fakultativnosti i ostavljati svojim građanima, koji su vjernici na volju, kada time nisu povređeni državni interesi, da svoje bračne odnose slobodno podvrgnu i konfesionalnom bračnom pravu.

Crkva dakako radi svojega načelnoga stajališta žali, kada država ne usvaja njezinog bračnog zakonodavstva barem za građane katoličke vjere, ali ni u kojem slučaju ne napušta samosvojnost i obaveznost svojega bračnoga prava.³²

Crkva međutim zato ipak ne zabranjuje svojim vjernicima, da se drže i odredaba državnog bračnog zakonodavstva, ukoliko državne odredbe nisu u izravnoj protivnosti s božanskim pravom i ukoliko svoj po državnom pravu sklopljeni brak mogu legalizovati i za crkveno područje.³³

Prema tomu se danas u modernoj državi svaki brak stvarno nalazi na dohvatu dvostrukog zakonodavstva: crkvenog i državnog

²⁰ Pius VI, const. *Auctorem fidei*, 28 aug. 1794 (prop. Pist. damn. 58, 59). Pius IX, *Syllab.* 66.

³⁰ N. pr. Sanchez, Pirhing, Soto, Pichler itd.

³¹ »Cui sententiae multi gravissimi theologi et canonistae adhaeserunt licet omnino tenerent contractum matrimoniale fidelium a sacramento non distingui.« Wernz-Vidal, l. c. nr. 47.

³² Vd. Scherer, *Lehrbuch des K. R.*, str. 146.

³³ Vd. *Benedictus XIV*, epist. »*Reddite sunt Nobis*«, 17 sept. 1746, § 3. *Instr. S. Poenit.*, 5 jan. 1866: »ad vexationes poenasque vitandas«. Wernz-Vidal, l. c., nr. 60: »Honestas prohibitiones vel praescriptiones civiles, non vi legum civilium, quae invalidae sunt ideoque ex se obligare nequeunt, sed propter ordinatam legem caritatis avertendi a se et a prole gravia damna et ex mente Ecclesiae regulariter esse servandas.« Vd. can. 1063, § 3.

i nužno se mora da prosuđuje s dva gledišta: crkvenopravnog i državopravnog.

No ipak Crkva ne otklanja ni danas po bračnom pravu svaki kompromis i sporazum s državom putem konkordata. Granica koju pri tom Crkva ne može da prekorači, čini — teorijski uzeto — samo Božansko pravo prirodno i pozitivno.³⁴ Odnosnim otstupanjima u korist države mora se sa crkvenopravnog stajališta dati značaj partikularno-pravnoga usvajanja (receptije, kanonizacije) u oblasti materijalnoga bračnoga prava, a ovlaštenja (delegacije) u oblasti procesualnoga i krivičnog bračnoga prava.³⁵ U stvari Crkva smatrala je i smatra svoju nadležnost u bračnim stvarima svojih vjernika kao stvar eminentno duhovnu i svetu, te nikada ne otstupa u konkordatima mnogo i u važnijim odredbama od svojega bračnoga prava. Radi nužno ekskluzivnog stajališta Crkve u pitanju bračnoga prava uvijek je bilo pri sklapanju konkordata vrlo teško pronaći za obje strane prihvatljivo kompromisno rješenje.³⁶ No sporazum po pitanju bračnoga prava ne postavlja se od strane Crkve kao neotstupni uvjet (*conditio sine qua non*) za sklapanje konkordata, pa ako se ne može naći za obje strane prihvatljivo rješenje, onda nema u odnosnom konkordatu uopće spomena o bračnom pravu.³⁷

Veliki i u neku ruku senzacionalni obrat izvršen je prvi puta³⁸ u italijanskom konkordatu (1929), gdje se je našlo rješenje osjetljivog pitanja bračnoga prava prihvatljivo kako za Crkvu tako i za modernu paritetnu državu s ustavnim načelima o državnoj zaštiti braka i o slobodi savjesti i vjere.³⁹ Na sličan je način zatim pitanje bračnoga prava riješeno i u Austrijskom (1934) i u našem Jugoslavenskom konkordatu (potpisanom 25 VII 1935). Zato je u svrhu ispravnog i boljeg razumijevanja konkordatskih odredaba o braku u Jugoslavenskom konkordatu, potrebno i korisno, da se izlože odnosne odredbe u italijanskom konkordatu.

³⁴ Vd. Kanon 1016, 1038, § 1.

³⁵ Vd. Wernz-Vidal, l. c., nr. 46. Ispor. can. 1059 i 1080.

³⁶ Za rješenje pitanja bračnoga prava u italijanskom konkordatu (1929) kaže u svom izvještaju ministar pravde (Rocco): »quest'opera, di cui erano innumeri le difficoltà«. Vd. Salucci, l. c., pag. 223.

³⁷ Od tolikog broja konkordata samo ih je 25 koji rade o bračnom pravu. Od konkordata Pija XI nemaju ništa o bračnom pravu: letonski, bavorski, poljski, rumunjski, pruski i njemački (nešto), a imaju: litavski, italijanski, austrijski i sada jugoslavenski. Vd. Dr. M. Belić, Bračno pravo i konkordati (Mjesečnik prav. dr. Zagreb, 1934, str. 532).

³⁸ Prije italijanskog konkordata već je u Litvanskom (1927) usvojeno temeljno načelo toga sistema u čl. XV, koji glasi: »Brak sklopljen na osnovu propisa kodeksa kanonskog prava, stiče samim tim i građansko-pravnu vrijednost.«

³⁹ Vd. moju radnju: »Pitanje ženidbe u novom talijanskom konkordatu« (u đak. »Glasniku«, 1929, str. 67).

U italijanskom konkordatu⁴⁰ usvojeno je od italijanske države kanonsko bračno pravo s crkvenim vjenčanjem i crkvenim bračnim sudovanjem, no to nije usvojeno s obvezatnim (obligatornim) značajem. Time je na osnovu italijanskoga konkordata zaveden jedan posve novi sistem bračnoga prava, koji bi se mogao nazvati sistemom »fakultativnog crkvenog braka«.⁴¹ Za nekatolike ostaje u Italiji obvezatno dotadanje državno bračno pravo s obligatornom civilnom ženidbom i građanskim bračnim sudovanjem, a državljanima katoličke vjere ostavljeno je od strane države na volju, da li će se pri sklapanju braka držati državnoga bračnoga prava i sklopiti civilni brak ili će se pridržavati crkvenog (kanonskog) bračnog prava i sklopiti samo crkveni brak.⁴² Crkva

⁴⁰ U čl. 34 koji glasi u prijevodu: »Talijanska država želeći da ustanovi braka koji je osnova porodice, povrati dostojanstvo koje odgovara katoličkim tradicijama njezinoga naroda, priznaje sakramentu braka prema propisima kanonskog prava, građanske posljedice.

Navještaji za takav brak biće izvršeni ne samo u župskoj crkvi, nego i u općinskom uredu.

Odmah poslije vjenčanja župnik će objasniti bračnim drugovima građanske posljedice braka i pročitati im one članove Građanskog zakona, koji se odnose na prava i dužnosti bračnih drugova i sačinice ispravu o vjenčanju, a tačan prepis dostaviće u roku od pet dana Općini da je ona ubilježi u građanske registre.

Sporovi koji se odnose na ništavost braka i na oprost od valjanog i neizvršenog braka spadaju u nadležnost Crkvenih sudišta i vlasti.

Rješenja i odnosne presude kada su konačne podnoseće se Vrhovnom Sudištu Signature, koje će ispitati, da li su obdržavane odredbe kanonskog prava o nadležnosti suca, o pozivanju i o zakonitom zastupanju ili izostanku stranaka.

Pomenuta rješenja i konačne presude zajedno sa odnosnim odlukama Vrhovnoga Sudišta Signature dostaviće se državnom Apelacionom sudu nadležnom za odnosno područje, a ovaj će ih na zbornoj sjednici oglasiti za izvršne u pogledu građanskih posljedica i narediti da se unesu u građanske registre u opasci kod upisa o vjenčanju.

Što se tiče sporova oko rastave bračnih drugova, Sveta Stolica pristaje, da o njima rješavaju građanske sudske vlasti.«

⁴¹ Bitna razlika prema sistemu tzv. fakultativnog civilnog braka je u tom, što je u tom sistemu obvezatno i za katolike državno bračno pravo samo je ostavljeno na volju stranaka, da se vjenčaju samo pred crkvenim vjerskim službenikom, koji pri tom vrši funkciju državnoga organa. U sistemu fakultativnog crkvenog braka stavlja se naprotiv državljanima na volju, da se vjenčaju samo crkveno po propisima kanonskog prava ili građanski po propisima državnog prava.

⁴² U izvještaju ministra pravde (Rocco) u sjednici italijanskog parlamenta (camera dei deputati) od 30 aprila 1929 kaže se: »Il matrimonio

je dakako sa svoje strane i u crkvenom području obavezala sve katolike da sklapaju samo crkveni brak a nipošto građanski.⁴³

Bračni se navještaji moraju u svakom slučaju izvršiti i po državnim propisima.

Građanski staleški registri (matice vjenčanih) ostaju i dalje čisto državni i u njima se moraju upisivati i crkvena vjenčanja. Bračno sudovanje po pitanjima nevaljanosti (ništavosti) braka i razrješenja braka oprostom sv. Stolice od neizvršenoga braka priznato je Crkvi za sve brakove sklopljene u katoličkoj Crkvi time, da konačnim presudama treba odobrenje od Apostolske Signature i zaporka izvršivosti za državno područje od strane državnoga Apelacionoga suda.

Sporovi o građanskim posljedicama braka spadaju po sebi na državne sudove, a po konkordatskom pristanku sv. Stolice nadležni su državni sudovi i za sve parnice o rastavi od stola i postelje.⁴⁴ O mješovitim brakovima nema nikakove odredbe u ital. konkordatu, ali to nije ni potrebno, jer se po sebi razumije, da se državno priznanje brakova sklopljenih prema propisima kanonskog prava odnosi i na mješovite brakove sklopljene u katoličkoj Crkvi.

Pitanje nerazrješivosti katoličkih brakova nije pri sklapanju konkordata stvaralo nikakvih teškoća, jer je po italijanskom državnom bračnom pravu (Codice Civile) svaki brak nerazrješiv bez obzira na vjersku pripadnost supruga.⁴⁵

Za ovakovo rješenje pitanja o bračnom pravu u italijanskom konkordatu kaže *L' Osservatore Romano* (7 apr. 1929), da

canonico viene ad inserirsi in un sistema giuridico, che amette anzi presuppone il matrimonio civile, e che deve di necessità lasciar liberi gli sposi, qualunque sia la religione che professino, di celebrare, se lo preferiscano, il matrimonio nella forma puramente civile.« Vd. *Raffaele Salucci*, Il matrimonio dopo il Concordato, Torino-Roma 1930, pag. 222.

⁴³ S. Congreg. de Sacram., Instruzione 1 jul. 1929 (A. A. S., 1929, 351), u kojoj se određuje: »I cattolici che intendono contrarre matrimonio, sono gravemente obbligati a celebrare il solo matrimonio religioso. — Qualora li sposi cattolici osassero contrarre civilmente, sia pure con l'intenzione di celebrare in appresso il matrimonio religioso, saranno trattati come pubblici peccatori e il parroco si regolerà a norma del can. 1066.« (Capo I). Vd. *Salucci*, l. c. pag. 194.

⁴⁴ Neka dioba sudbenosti u bračnim stvarima i priznanje nadležnosti mješovitom (crkveno-državnom) sudu nalazi se već ranije u konkordatima sa Napuljskim kraljevstvom (1741) i s kraljevinom Sardinijom (1742). Vd. *Mercati*, Raccolta di concordati, pag. 354 i 372.

⁴⁵ Vd. Dr. B. Eisner, Međunarodno, međupokrajinsko i međuvjersko bračno pravo, Zagreb 1935, str. 113.

se jedva može zamisliti od toga bolja formula.⁴⁶ Dotadanje italijansko državno bračno pravo mijenja se konkordatom u materijalnom i procesualnom pogledu, ali je isto tako i Crkva znatno oступila od svojega ekskluzivnoga stajališta (kan. 1016) i učinila u korist države ustupke, kojima su za Italiju modificirane odredbe kodeksa kan. prava.⁴⁷

Po istim načelima i posve analogno riješeno je pitanje bračnoga prava i u Austrijskom konkordatu (1934), dakako s modifikacijama u tekstu i u sprovedbenim normama, koje su bile potrebne zbog različnosti dotadanjega državnoga bračnoga prava u Italiji i u Austriji.⁴⁸

⁴⁶ »E difficile poter pensare ad una formula più nobile per significare più nobile atto di sovrana volontà. Finalmente concetto della Chiesa ed il pensiero dello Stato restano logicamente concordi in tutta disciplina del matrimonio.«

⁴⁷ Radi provedbe čl. 34 italijanskog konkordata izdala je država zakon od 27 maja 1929 o izmjenama i dopunama općeg građanskog zakonika (Codice civile), nadalje uredbu Ministra pravde od 18 jula 1929 o primjeni konkordata (Circolare per l'applicazione del concordato nella parte relativa del matrimonio). Vd. Salucci, l. c. 206 i 212. Crkva je opet sa svoje strane izdala (A. A. S., 1929, 351) Instrukciju (S. Congreg. de Sacram. od 1 jula 1929 (Istruzione ai Rvmi Ordinari d'Italia, e per essi ai parroci, circa l'esecuzione dell'art. 34 del Concordato stipulato l'11 febbraio 1929 tra la S. Sede ed il regno d'Italia, relativo alla celebrazione del matrimonio agli effetti civili, secondo pure il disposto della legge 27 Maggio 1929 Nr. 847, sul matrimonio). Vd. Salucci, l. c. pag. 193.

⁴⁸ Konkordat između sv. Stolice i Republike Austrije (potpisan u Vatikanu 5 juna 1933, ratifikovan 1 maja 1934) radi o bračnom pravu u čl. VII, koji glasi: »Član VII. § 1. Republika Austrija priznaje brakovima sklopljenim prema propisima kanonskog prava građanske posljedice. § 2. Navještaji ovih brakova izvršuju se prema kanonskom pravu. Republika Austrija pridržaje sebi pravo, da propiše i državne navještaje. § 3. Republika Austrija priznaje nadležnost crkvenih sudova i vlasti za postupak o nevaljanosti braka i o oprostima od sklopljenog i neizvršenog braka. § 4. Rješenja i presude o tima predmetima biće, pošto zadobiju pravnu moć, predložene Vrhovnom sudištu. Ovo ispituje, da li su održavani propisi kanonskog prava o nadležnosti suca, o pozivanju, zakonitom zastupanju i protupropisnom izostanku stranaka. Pomenuta konačna rješenja i presude dostavljaju se s odnosnim odlukama Vrhovnoga sudišta Apostolske Signature austrijskom Vrhovnom sudištu. Građanske posljedice dobivaju proglašenjem izvršivosti izrečenim od austrijskog Vrhovnog suda u nejavnoj sjednici. § 5. Crkveni i državni sudovi dužni su si međusobno u okviru svoje nadležnosti davati pravnu pomoć.«

U dodanom zapisniku (Zusatzprotokoll), koji je sastavni dio konkordata, određuje se još ovo:

5) Odredbe o braku u Jugoslavenskom konkordatu.⁴⁹

Jugoslavenski konkordat, koji ima svega 38 članaka, radi o bračnom pravu samo u jednom članku (XXXII). Članak ima četiri stavka i glasi ovako:

»Brak sklopljen u katoličkoj Crkvi u skladu s propisima kanonskog prava, također i u slučaju mješovite vjeroispovijesti, imaće već samim tim građanske posljedice.

Sporovi o ništavosti braka i o »tvrdom i neizvršenom braku« glede brakova sklopljenih u katoličkoj Crkvi spadaju pod nadležnost crkvenih sudova.

Sveta Stolica pristaje da sve parnice, u kojima se ne radi o bračnoj vezi, raspravljaju građanski sudovi.

U slučaju mješovitih brakova, građanske će vlasti učiniti da se poštiva, na zahtjev povrijeđene katoličke stranke, jemstvo dano po bračnim drugovima, da će svi sinovi i kćeri bez izuzetka biti odgojeni u katoličkoj vjeri.⁵⁰

»K članu VII. (1) Republika Austrija priznaje također nadležnost crkvenih vlasti u postupku o Pavlovskoj ovlastici. (2) Sveta Stolica pristaje, da postupak o rastavi od stola i postelje spada u nadležnost državnih sudova. (3) Sveta Stolica narediće, da austrijski Episkopat izda instrukciju, koja će biti obavezna za sve biskupije (praelatura nullius).«

Od strane države izdan je radi provedbe čl. VII konkordata Zakon od 4 maja 1934 (Bundesgesetz vom 4 Mai 1933, betreffend Vorschriften auf dem Gebiete des Eherechtes zur Durchführung des Konkordates zwischen dem Heiligen Stuhle und Oesterreich vom 5 Juni 1933).

Nadalje Uredbu ministra pravde od 8 maja 1934 (Verordnung des mit der Leitung des Bundesministeriums für Justiz betrauten Bundesministers für Unterricht vom 8 Mai 1934, betreffend nähere Bestimmungen über das gerichtliche Verfahren gemäs den §§ 3 bis 6 des Bundesgesetzes vom 4 Mai 1934). Povrh toga je nekima članovima konkordata dana u novom austrijskom Ustavu od 1 maja 1934 snaga ustavnoga propisa (čl. 30 st. 4). Vd. Haring, Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat, Innsbruck-Wien-München, 1934. Dr. M. Belić, Novi austrijski konkordat (u Mjesečniku pr. dr. 1934, str. 335). Međutim je izdana i Instrukcija od strane austrijskog Episkopata, o kojoj je riječ u Dod. zapisniku austr. konkordata (k čl. VII stav 3). Vd. Haring, Kommentar zur österreichischen Eheinstruktion, Wien 1937; Dr. R. Köstler, Das österreichische Konkordats-Eherecht, Wien 1937, str. 8.

⁴⁹ Od strane Ministarstva inostranih poslova u Beogradu podnesen je (u decembru 1936) Narodnoj skupštini u svrhu ratifikacije: »Predlog Zakona o konkordatu između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, potpisanom u Vatikanu 25 jula 1935 godine.«

⁵⁰ Donosimo tekst prema prijevodu u Dr. Beličevoj: Zbirci kanonskih propisa o braku (Zagreb, 1937, str. 437). Originalni francuski tekst glasi:

Imajući u vidu ove odredbe konkordata mogu se obaveze koje su obje ugovorne stranke — država i Crkva — konkordatskim sporazumom preuzele u pogledu bračnoga prava izložiti ovako:

Država se je u pogledu materijalnoga bračnoga prava obavezala, da će za svoje područje priznati svaki brak sklopljen prema materijalnim bračnim propisima kanonskoga prava bio taj brak sklopljen između katolika ili između katolika i nekatolika. Time je država preuzela obavezu, da neće za katolike propisati obliigatornu civilnu ženidbu, ali joj ostaju slobodne ruke da priznavajući fakultativni vjerski brak za katolike⁵¹ za državno područje donese jedinstveno državno bračno pravo s građanskom (civilnom) ženidbom bilo fakultativnom bilo po nuždi (Nothzivilehe).

U pogledu procesualnoga bračnoga prava može se obaveza države s obzirom na brakove sklopljene u katoličkoj Crkvi i svesti na ove tri tačke: a) da se za sporove o nevaljanosti (ništavosti) braka priznaje isključiva nadležnost katoličkih crkvenih sudova i zato da njihove konačne presude važe i u državnom području, b) isto važi za postupke o oprostima od tvrde i neizvršene ženidbe,⁵² i c) da ni u jednoj parnici, u kojoj se radi o bračnoj vezi

»Le mariage célébré dans l'Eglise catholique en conformité aux dispositions du Droit canonique, même dans le cas de religion mixte, aura, par cela seul, les effets civils.

Les causes de nullité et du »ratum et non consummatum« des mariages célébrés dans l'Eglise catholique sont de la compétence des tribunaux ecclésiastiques.

Le Saint-Siège consent que toutes les causes où il ne s'agit pas du lieu matrimonial, soient traitées par les tribunaux civils.

Dans le cas de mariages mixtes, les Autorités civiles feront respecter, à la demande de la partie catholique lésée, la garantie donnée par les époux, que tous les fils et filles, sans exception, seront élevés dans la religion catholique.»

Prijevod u skupštinskom predlogu zakona nije sasvim tačan i precizan u prva dva stava, koja onde glase: »Venčanje obavljeno u katoličkoj crkvi shodno odredbama kanonskog prava, čak i u slučaju mešovite vere, imaće, samim tim, građanska dejstva.

Parnice oko poništaja i oko ratum et non consummatum brakova sklopljenih u katoličkoj crkvi spadaju u nadležnost crkvenih sudova.«

⁵¹ Dakako s fakultativnim sistemom bračnoga prava tj. s fakultativnom recepcijom vjerskoga bračnoga prava za brakove sklopljene u katoličkoj Crkvi.

⁵² Konačne presude i rješenja kat. crkvenih sudova u ovim vinkularnim predmetima nisu po samom tekstu konkordata vezane na nikakovu zaporku o izvršnosti od strane Apost. Signature ili od strane viših državnih sudova, kako je to ugovoreno u Italijanskom i Austrijskom konkordatu.

tj. o razrješenju ili razvodu braka, sklopljenoga u katoličkoj Crkvi neće presuda drugoga suda osim crkvenoga katoličkoga imati vrijednost u državnom području.⁵³

Nadalje je država u pogledu međuvjerskoga (interkonfesionalnoga) prava preuzela obavezu, da će zaštititi izvršenje preuzete obaveze u mješovitim brakovima o katoličkom odgoju djece, ali samo na zahtjev povrijeđene katoličke stranke.⁵⁴ Država konačno može propisati da se i konfesijski kat. brakovi moraju upisivati u državne registre (matice vjenčanih), ali prema konkordatskom tekstu ne može tomu propisu dodati sankciju da se inače vjerskim brakovima ne priznaju građanske posljedice.

Crkva je naprotiv u konkordatu preuzela obavezu, da u svim bračnim sporovima i predmetima, u kojima se ne radi o bračnoj vezi katoličkoga braka priznaje i za svoje područje nadležnost građanskih sudova.

Ovamo spadaju sporovi: o rastavi od stola i postelje⁵⁵ i o svima ostalima građanskim posljedicama braka n. pr. razlučeno

⁵³ Prema tomu se po tekstu konkordata promjenom vjere i vjerskim prelazom ne bi moglo za državno područje postići razvod katolički sklopljene ženidbe. Time bi bilo za državno područje spriječeno amoralno mijenjanje vjere radi sklapanja novih brakova.

U toj odredbi sadržano je i priznanje nadležnosti crkvenoga suda za rješenja o prestanku bračne veze »ob praesumptam mortem coniugis« (vd. Instr. S. Off. a. 1868) i obratno da proglašenja mrtvim od strane državnih sudova neće imati učinka da razrješuju brak sklopljen u kat. Crkvi.

O slučajevima tz. Pavlovske ovlastice (Privilegium Paulinum) o kojemu donose propise kan. 1120—1127 i kojom se razrješuje vez nekršćanskog braka u slučaju pokrštenja jedne stranke, nema u jugoslavenskom konkordatu ništa. No tu se i ne radi o braku sklopljenom u katoličkoj Crkvi i nije teško u konkretnim slučajevima uspostaviti sklad s građanskim pravom time, da se najprije poluči razvod nekršćanskoga braka za državno područje. U Italijanskom konkordatu se također ne spominje Pavl. ovlastica, ali je spomenuta u Instrukciji sv. Stolice (vd. Salucci, l. c. 202), a u Austrijskom se spominje (u čl. VII st. 3 Dod. Zap.), ali nema o njoj ništa u sprovedbenim državnim odredbama. (Vd Haring, l. c. 50).

⁵⁴ Ova zaštita samo na zahtjev povrijeđene stranke je vrlo laka i po sebi razumljiva obaveza, koja je već sadržana u hrv. slav. Zakonu o vjeroispovjednim odnosima od 17 siječnja 1906, § 26 i morala bi i bez obzira na konkordatsku odredbu svakako ući u interkonfesionalni državni zakon (de lege ferenda). Vd. Ljubovlačić, Projekt osnovnog zakona o verama i međuvjerskim odnosima, Sarajevo 1934, str. 15.

⁵⁵ Pošto su u materijalno bračno pravo Kodeksom (kan. 1130 i 1131) uvrštene odredbe, da supruzi mogu rastavu od stola i postelje izvesti i na svoju ruku (propria auctoritate) ili postići izvansudbenim rješenjem Ordi-

boravište, zakonitost djece, staleška, imovinska, obiteljska i nasljedna prava, nadalje svi zaručnički sporovi itd.

Nadalje je Crkva u jugoslavenskom konkordatu učinila u korist države ove ustupke: a) Ostavila je državi, da uvede, ako hoće, jedinstveno državno bračno pravo bilo s fakultativnim građanskim brakom bilo s građanskim brakom po nuždi, koje će važiti i za katolike koji neće da sklope crkveni brak, b) Isto je tako Crkva priznala državi, da pitanje mješovitih brakova školpljenih izvan katoličke Crkve uredi kako hoće, c) Crkva je ostavila državi, da državnim zakonom uredi interkonfesionalne odnose kako hoće s jedinim ograničenjem, da se zajamči zaštita katoličkoj stranci, kada ona to zatraži u slučaju povrede pri sklapanju mješovitog braka danoga jemstva o vjeri djece.

Imajući u vidu s jedne strane stajalište Crkve o samostalnosti i isključivosti njezinoga bračnoga prava, a s druge strane činjenicu da je ovo njezino stajalište do konkordata važno u svemu državnom području Kraljevine Jugoslavije izuzevši Vojvodinu i Međumurje gdje postoji civilni brak, te Slovenije i Dalmacije, gdje važi bračno pravo općeg austrijskog građanskog zakonika, koje je po sadržaju konfesijsko,⁵⁶ onda postaje jasno, kako je Crkva u jugosl. konkordatu u pitanju bračnoga prava učinila ogromnu koncesiju i pristala na kompromis koji je zaista do krajnjih granica liberalan, širokogrud i predusretljiv.

Od strane države naprotiv udovoljeno je konkordatskim odredbama o bračnom pravu samo općenito usvojenom ustavnom načelu o slobodi vjere i savjesti s jednakom zaštitom onih koji vjeruju kao i onih koji hoće da budu izvan Crkve.⁵⁷

narija (decreto Ordinarii), izgubile su parnice o rastavi od stola i postelje za čisto crkvenu judikaturu skoro svaku važnost. Zato su već u samom novom Kodeksu odredbe za sudski postupak u parnicama o rastavi od stola i postelje gotovo posvema suprimirane. Sudska presuda o rastavi od stola i postelje potrebna je samo radi eventualnog uređenja građanskih posljedica braka, pa je zato shvatljivo, zašto je Crkva u posljednjim konkordatima (ital. austr. i jugosl.) prepustila sudovanje u parnicama o rastavi od stola i postelje državnim sudovima.

⁵⁶ Dr. M. Novak, l. c. str. 270. Dr. E. Sladović, Ženidbeno pravo, Zagreb, 1925. str. 19. Dr. E. Lovrić, Konfesionalna ženidba i ženidba normirana u II pogl. austr. građ. zakonika (Mjesečnik pr. dr. Zagreb, 1905).

⁵⁷ Vd. Dr. M. Belić, Odnos državnoga i crkvenoga zakonodavstva, naročito s obzirom na zaključenje braka (Referat u Spomenici kongresa pravnik, Zagreb 1935, str. 21).

6) Sprovođenje konkordatskih odredaba o bračnom pravu.

Pošto tekst konkordata, koji ima značaj međunarodne konvencije, državno zakonodavstvo primi kao tzv. »okvirni zakon« (Rahmengesetz) bez dodavanja bilo kakvih uvodnih, sprovednih i prelaznih propisa, potrebno je da i država i Crkva donesu sprovedne zakone, uredbe i naređenja za one predmete u konkordatu, za koje je to nužno, da bi se odredbe konkordata mogle održavati.⁵⁸ Te sprovedbene odredbe treba da donese najprije država sa svoje strane, jer samo imajući pred sobom konkordatske odredbe zajedno s državnim sprovedbenim normama, može sv. Stolica preko Episkopata odnosno države da dade crkvenim vlastima potrebite Instrukcije glede održavanja konkordatskih ustanova.⁵⁹

Kada se pita, kakove bi sprovedbene odredbe imala da donese država za sprovođenje člana XXXII jugoslavenskog konkordata o bračnom pravu, mora se imati u vidu, da u državnom području Kraljevine Jugoslavije nema još jedinstvenog državnog bračnog prava, nego da postoji u tom pogledu šest odijeljenih pravnih područja: a) Slovenija i Dalmacija, b) Hrvatska i Slavonija, c) Vojvodina i Međumurje, d) Bosna i Hercegovina, e) Crna Gora i f) Srbija.⁶⁰ Ova raznolikost i neizjednačenost državnoga bračnoga prava iziskivala bi da država u svrhu sprovođenja čl. XXXII konkordata donese posebni zakon o brakovima katolika, kojim bi se državni propisi svih šest dosadanjih bračnopravnih područja doveli u sklad s obvezama koje je država u tom pogledu konkordatom preuzela.⁶¹

⁵⁸ Odredbe državnih zakona, uredaba i pravilnika, koji su u opreci s odredbama konkordata, ne gube samim zakonom o konkordatu obavezu snagu, ali je država u čl. XXXV konkordata preuzela obavezu, da ovakove konkordatu protivne propise ukine, pošto konkordat ratifikacijom stupi na snagu (»il demeure entendu qu'avec l'entrée en vigueur du présent Concordat restent abrogés les lois etc«).

⁵⁹ O zakonima i sprovedbenim odredbama, koje su u vezi s konkordatima donesenim u Italiji i Austriji vidi ranije opaske 47 i 48.

⁶⁰ Vd. Dr. R. Kušej, Referat u spomenici kongresa pravnik, Zagreb 1934, str. 28 i sl. Dr. S. Lapajne, Međunarodno i međupokrajinsko zasebno pravo, Ljubljana 1929, str. 335. Dr. B. Eisner, Međunarodno, međupokrajinsko (interlokalno) i međuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije, Zagreb 1935, str. 5 i sl. Zivojin Perić, Lično bračno pravo, Beograd 1935, str. 42 sl.

⁶¹ Za taj slučaj ukazujemo s obzirom na sudovanje državnih sudova u katoličkim rastavama od stola i postelje na nedavno od Ministarstva pravde u Beogradu izdatu Uredbu od 18 V 1935 Broj 50.220 o saobraženju propisa koji važe u području apelacionih sudova u Zagrebu, Ljubljani i Splitu o postupku u bračnim parnicama pred redovnim sudovima, novom Građanskom parničnom postupku (Sl. Nov. br. 118/1936).

No kako je po općem shvaćanju i po prirodi stvari ova područna raznolikost i bračnoppravna nejednakost neodrživa i kako se u zakonodavstvu priprema novi opći građanski zakonik,⁶² u kojemu ima da se konačno izjednači i državno bračno pravo, bilo bi kud i kamo bolje, sigurnije i jednostavnije, da se u bračno pravo ovoga općega građanskoga zakonika⁶³ unesu s obzirom na katoličke brakove potrebite državni propisi u skladu s odredbama konkordata i u svrhu njihovog sprovođenja. Dakako da bi se prema načelu Ustava⁶⁴ o jednakopravnosti priznatih vjera morale u građanski zakonik uvrstiti istovrsne odredbe i za nekatoličke brakove u skladu s državnim vjerskim zakonodavstvom.⁶⁵

Državni vjerski zakoni mogli bi se jednako kao i odredbe čl. XXXII konkordata o bračnom pravu dovesti u sklad s državnim Građanskim zakonikom, kada bi se za državljane katoličke, pravoslavne i islamske vjeroispovijesti zaveo sistem fakultativnoga konfesijskog braka (ne samo konfesijsku formu) uz fakultativni građanski brak za one pripadnike ovih vjera koji neće da sklope konfesijski (crkveni) brak. Isto tako morala bi se priznati nadležnost konfesijskih sudova ovih vjera za njihove konfesij-

⁶² Vd. Predosnova građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju (izdanje Minist. pravde), Beograd 1934: Drugo poglavlje o bračnom pravu (§§ 103—173).

⁶³ Vd. Dr. V. Korošec, Nekaj misli o načrtu novega zakonskega prava (u »Času«, Ljubljana 1936, str. 81). Dr. B. Eisner, Das Eherecht im jugoslavischen Vorentwurf und im tschechoslowakischen Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches (u spomenici Dolencu, Kreku, Kušeu i Škerlju, Ljubljana, 1936 str. 568). I. Maurović, Izvještaj o predosnovi građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju, Zagreb 1934, str. 14. Dr. R. Kušej, Vera in bračna vez v naši državi de lege lata in de lege ferenda (u Zborniku jur. fakulteta u Ljubljani, 1925, str. 129).

Ministar pravde Dr. Subotić rekao je o tom na skupštinskoj debati o konkordatu ovo: »Ovim (tj. konkordatskim odredbama o braku) je izazvata potreba brze kodifikacije bračnoga prava nezavisno od dosadašnjega rada sabranoga u poznatoj predosnovi građanskog zakona. Nužnost još jedne kodifikacije dolazi na dnevni red. To je hitno donošenje jednog dobrog zakona o međuvjerskim odnosima.«

⁶⁴ »Usvojene vjeroispovijesti ravnopravne su pred Zakonom« čl. 11 Ustava od 3 sept. 1931.

⁶⁵ Vd. Zakon o srpskoj pravoslavnoj crkvi od 8 nov. 1929 (Sl. Nov. br. 269/1929), Zakon o evangeličko-hrišćanskim crkvama i reformovanoj hrišćanskoj crkvi kraljevine Jugoslavije od 16 apr. 1931 (Sl. Nov. br. 95/1930), Zakon o islamskoj vjerskoj zajednici kralj. Jug. od 31 jan. 1930 (Sl. Nov. br. 29/1930), i Zakon o vjerskoj zajednici Jevreja kralj. Jug. od 14 dec. 1929 (Sl. Nov. br. 301/1929).

ske brakove. Kod mješovitih brakova odlučuje dakako obred, u kojemu je brak sklopljen.⁶⁶

Za pripadnike ostalih priznatih vjera može Građanski zakonik priznati samo fakultativnu konfesijsku formu braka s isključivo građanskim bračnim pravom i građanskim bračnim sudovanjem. Time ne bi bio povređen princip vjerske ravnopravnosti, jer samo tri glavne konfesije u državi:⁶⁷ pravoslavna, katolička i muslimanska imaju svoje izgrađeno konfesijsko bračno pravo, koje ne ugrožava državne interese gledom na brak,⁶⁸ nego ih promiče i samo ove konfesije imaju uređeno konfesijsko sudovanje, a njihovi sudovi pružaju dovoljno jamstva za pravilno i nepristrano sudovanje.⁶⁹

U svima sporovima o građanskim posljedicama braka, među koje spada prema konkordatskom sporazumu i rastava od stola i postelje kod katolika, sudili bi državni sudovi.⁷⁰

Konačne presude, rješenja i odluke konfesijskih (duhovnih) sudova imale bi se podnositi po odredbi Građanskog zakonika u svrhu zaporke o izvršnosti za državno područje nadležnim državnim Apelacionim sudovima⁷¹ i time bi se za državno područje uklonila mogućnost međusobnih sukoba i presizanja crkvenih sudova raznih konfesija.

Odredbe o crkvenoj sudbenosti za konfesijske brakove u slučajevima, kada jedan ili oba bračna druga poslije sklopljenoga konfesijskoga braka izvrše vjerski prelaz i promijene svoju dotadanju vjeroispovijest, mogu se uvrstiti bilo u novi građanski zakonik bilo u novi jedinstveni zakon o međuvjerskim odnosima, koji se također sprema i koji je hitno potreban. Dakako da će se pri tom morati uzeti

⁶⁶ Taj kriterij nužno slijedi iz državnoga priznanja mješovitih konfesijskih brakova.

⁶⁷ Prema posljednjem popisu pučanstva u Jugoslaviji imaju pojedine vjere ove postotke: pravoslavni 48.46%, rimokatolici (s unijatima) 37.57%, muslimani 11.15%, njemački protestanti 0.80%, reform. evangelici 0.40%, slovački evangelici 0.44%, starokatolici 0.05%, nazarenci 0.05%, židovi 0.45%, beskonfesionalci 0.01%. Vd. Leksikon Minerva, str. 634.

⁶⁸ Vd. Čl. 21 Ustava: »Brak, porodica i deca stoje pod zaštitom države.«

⁶⁹ Vd. moju radnju: Crkveni ili građanski brak (u Đak. Glasniku 1929, str. 43).

⁷⁰ U porodičnim i nasljednim poslovima muslimana sude, dakako, državni šerijatski sudije. (Vd. čl. 100 Ustava).

⁷¹ U tekstu Jugosl. konkordata nema doduše o tom odredbe, ali se takav državni propis ne bi protivio duhu konkordata i nema sumnje, da bi sv. Stolica na to pristala s obzirom na precedense u Ital. i Austr. konkordatu.

u obzir obaveza, koju je država konkordatom preuzela, da o bračnoj vezi katoličkoga konfesijskog braka neće rješavati nijedan drugi sud s krepošću za državno područje. Time bi se od strane države priznala nerazrješivost crkvenog katoličkog braka. Tomu se ne može razložno prigovoriti, jer se ovdje radi o svijesno i slobodno sklopljenom doživotnom ugovoru, koji i država mora da zaštiti bez obzira na vjerske momente.⁷²

Ovakav sistem fakultativnoga bračnoga prava bio bi u skladu i sa svima načelima državnoga Ustava, koja dolaze u obzir pri uređenju bračnoga prava.⁷³

Po sebi se razumije, da se neće ni svi pravници ni svi političari složiti s rješenjem bračnoga prava u jugoslavenskom konkordatu, jer se to s obzirom na razliku u načelnim stajalištima, s kojih se pitanje promatra, ne može ni očekivati. Ni prigovori koji su do sada objavljeni,⁷⁴ izneseni su nakratko bez stručnoga ulaženja u predmet. Ti prigovori uopće ne postavljaju problem onako, kako se on mora postaviti: može li se prihvatiti konkordatski sistem bračnoga prava s fakultativnim konfesijskim i fakultativnim civilnim brakom po načelima Ustava i u nacionalnim, socijalnim, vjerskim i političkim prilikama našega naroda i države. Zato se na ove prigovore ovde nećemo obazrijeti niti o njima govoriti.

⁷² Dr. V. Korošec (l. c. str. 88): »Na bitnost katoličkoga braka spada njegova nerazrješivost, pa je zato posve opravdano, da katolici po načelima demokracije i vjerske slobode, kao logičnu posljedicu državnoga priznanja katoličke vjere, zahtijevaju da građanski zakon uzakoni za katolike nerazrješivost braka.«

⁷³ Vd. ove članove Ustava: 6, 11, 21, 28 i 100.

»So heisst es im Art. 21 der jug. Verfassung vom Jahre 1931, dass die Ehe unter dem Schutze des Staates steht. Dies bedeutet wohl, dass der Staat die Gesetzgebung in Ehesachen für sich in Anspruch nimmt. Diese Verfassungsbestimmung steht jedoch m. E. einer Anerkennung des Ehe-rechts der einzelnen Religionsgesellschaften nicht entgegen.« Eisner, u cit. Spomenici str. 572 op. 6.

⁷⁴ Vd. Primedbe i prigovori na projekt konkordata između naše države i Vatikana (prilog »Glasniku srpske pravosl. patrijaršije u Sr. Karlovcima) 1936 str. 58, Projekt jugosl. konkordata i važeći konkordati, 1937, str. 45. Dr. Ivan Ribar, Konkordat (u »Braniču« glasilu advokat. komore u Beogradu), 1936, str. 553. Dr. Mihailo Ilić, Pred konkordatom, Beograd, 1937, str. 26. Najzad je pred samu skupštinsku raspravu izišla rasprava: »Konkordat i kritika konkordata, Beograd, 1937, u kojoj je pisac (? Msgr. Niko Moscatello) među ostalim i smisao i sadržaj čl. XXXII konkordata (str. 77 do 85) ispravno izložio. Nastoji ga pobijati Episkop Platon, I opet o konkordatu, u Patr. Glasniku, 1937, str. 413.

Završavamo s konstatacijom, da je pitanje bračnoga prava u jugoslavenskom konkordatu riješeno jednako povoljno i sretno za Crkvu kao i za državu i da se povoljnije rješenje u državi sa tri jake konfesije i u narodu, koji je duboko religiozan i vrlo osjetljiv u bračnim stvarima, jedva dade zamisliti. To je za vjerski mir i za toliko potrebno izjednačenje bračnoga prava u našoj državi, rješenje toliko povoljno, da bi ga po našem mišljenju država trebala prihvatiti i provesti i bez obzira na konkordat i sve da do njegove ratifikacije i ne dode.⁷⁵



⁷⁵ Konkordat je poslije žučne rasprave i u teškoj atmosferi prihvaćen u skupštini (23 VII 1937) sa 167 protiv 129 glasova. Isti je dan izjavio pretsjednik vlade Dr. Stojadinović, da je vlada riješila »da za izvjesno vrijeme skine s dnevnoga reda pitanje konkordata« i da se s iznošenjem konkordata pred senat odnosno s ratifikacijom pričekava „još koji mjesec“. Međutim je pretsjednik senata Dr. Ž. Mažuranić izjavio na sjednici od 19 X 1937: da je vlada povukla inicijativu i da je predlog o konkordatu paos.